

de omroep in de open universiteit

dony van hoof

1. Inleiding

Het weze vooraf klaar gemaakt dat het niet de bedoeling is van deze tekst, de wenselijkheid van een instelling die hier de «open universiteit» genoemd wordt, aan te vallen of te verdedigen, noch de structuur ervan te beschrijven.

Het is alleen de bedoeling aan de hand van een model, de Britse «Open University», de rol te beschrijven die de omroep, en dan vooral de televisie, kan spelen in dit nieuwsoortige type van hoger onderwijs. Eigenlijk is het begrip 'open universiteit' niet eens duidelijk omschreven, en de verwezenlijkingen van dit type hoger onderwijs verschillen nogal erg. Het is evenmin de bedoeling van dit artikel te trachten tot een duidelijke definitie van dit concept te komen, of de verschillende realisaties — en dat zijn er nu toch reeds verscheidene over de wereld — met elkaar te vergelijken.

De redenen waarom dan toch dit thema 'De Omroep in de Open Universiteit' werd gekozen, zijn de volgende :

1. De Britse open universiteit maakt ruim gebruik van de zogenaamde 'massamedia', iets wat de student communicatiewetenschappen wel moet interesseren.
2. Zij is de enige instelling van dat soort in de wereld die deze vorm van onderwijs heeft georganiseerd op een zo grote schaal.
3. Zij heeft ook een vrij uitgebreide studie gemaakt van de rol die de omroep in zulk een onderwijssysteem te spelen heeft, en tracht ook voortdurend deze rol door rond-

vragen te evalueren en aan te passen.

Er werd reeds gezegd dat het concept open universiteit nog niet duidelijk vaststaat, en dat de realisaties onderling nogal erg verschillen. Nochtans mag worden gesteld dat er bepaalde kenmerken zijn die steeds terugkomen in om het even welke realisatie van de open universiteit, en die hier even worden aangevoerd, vooral omdat daardoor de rol van de media wellicht duidelijker gesitueerd zal zijn.

1. De O.U. is een instelling die op democratische basis hoger onderwijs verstrekt : iedereen is welkom, het schoolgeld is onbeduidend, de studenten kunnen hun werk blijven uitoefenen.
2. Ze is bedoeld om de bestaande hogescholen in capaciteit uit te breiden : het is inderdaad duidelijk dat de huidige universiteiten de vraag niet meer baas kunnen, en dat in vele landen voor heel wat studies een numerus clausus werd ingevoerd.
3. Ze is eveneens bedoeld om de taak van de bestaande universiteiten uit te breiden : hier wordt in de eerste plaats gedacht aan het aanboren van de grote reserve van begraafde mensen die nooit de kans gehad hebben hogere studies te doen, ook post-universitaire programma's in deze tijd van 'permanente vorming', en de voortdurende 'recyclage' die er voor de meeste moderne beroepen nodig blijkt te zijn.
4. In de O.U. worden nieuwe onderwijssystemen aangewend die in de traditionele universiteiten niet of nauwelijks aan bod komen : de materie wordt wel op een georganiseerde wijze aangebracht, en de student wordt wel begeleid door geregelde

samenkomsten (en soms ook 'summer schools'), maar in hoofdzaak is het een kwestie van zelfkeuze en zelfstudie. Ook de permanente evaluatie is een basisprincipe.

5. Over het algemeen zijn de kosten per student aanzienlijk lager dan in het traditionele hoger onderwijs : het budget nationale opvoeding wordt in alle geïndustrialiseerde landen haast onbetaalbaar. (Over ontwikkelingslanden willen we liefst zwijgen.)

6. De inbreng van de massamedia wordt — hoewel niet onontbeerlijk — toch als zeer belangrijk aangezien. Wat de studenten van de Britse open universiteit betreft, deze zijn er omzeggens allen van overtuigd dat vooral de TV een belangrijke rol speelt in hun studies.

Op de rol van de omroep (vooral TV) zal later wat meer in detail worden ingegaan.

Wat nu de verwezenlijkingen betreft, dienen vermeld : in de VSA het Chicago TV-College, in Polen de Polytechnica, in Japan de University of the Air, in de Bondsrepubliek Duitsland das Fernstudium in Medienverbund, en tenslotte de Britse Open University (die hier dus wat meer aandacht krijgt).

Wat nu België en Nederland betreft, hier worden occasioneel wel cycli ingericht door de TV, door de BRT in de zogenaamde Volksuniversiteit en in Nederland door Teleac, maar dit zijn duidelijk geen volwaardige universitaire programma's. Hoogstens kan men zeggen dat dit bijscholing is voor een aantal vakken die echter het universitair peil geenszins benadert. Nochtans werd zowel in België als Nederland door heel wat mensen

blijkbaar de behoefte aan een soort open universiteit aangevoeld; getuigen daarvan de vele contacten die er reeds op officieel en officieus niveau tussen de twee landen op dit stuk geweest zijn, en ook het wetsvoorstel Van de Kerckhove-Leynen dat in 1970 bij de Kamer werd ingediend, maar dat tot dusver nog niet ter discussie is gekomen. Of het ooit tussen België en Nederland tot samenwerking op dit gebied zal komen, lijkt erg twijfelachtig: het is vooral Nederland dat in België blijkbaar geen volwaardige partner in dit dure en moeilijke avontuur ziet. Bovendien beginnen in beide landen (trouwens ook in het buitenland) meer en meer stemmen op te gaan die meer verwachten van een grondige hervorming van het reguliere hoger onderwijs dan van het in het leven roepen van de open universiteit — want ook de Britse, verreweg de meest geslaagde tot nog toe, krijgt enorm veel kritiek te slikken.

2. De Britse open universiteit

Het is niet de bedoeling in het lang en het breed de opzet, werking en resultaten van de O.U. te beschrijven (in bijlage een uitgebreide 'Fact Sheet'); veeleer willen we even ingaan op de filosofie die erachter steekt, en de politieke en sociale context waarin de O.U. van start gegaan is.

Kwatongen beweren dat de O.U. in feite een politieke stunt van Harold Wilson is geweest in de 60-er jaren, toen hij ten allen prijze de Conservatieven uit het zadel wilde lichten: een van de hete politieke hangijzers in Engeland was het hoger onderwijs. Het werd ervan beschuldigd grondig elitair te zijn en de gestadige achteruitgang van de Britse technologie werd eraan toegeschreven: men had in het land een te kleine intellectuele basis, en de kleine man kwam nooit aan zijn trekken.

Oorspronkelijk werd er trouwens aan gedacht de O.U. 'the University of the Air' te noemen, maar al spoedig bleek dat dit nooit vol te houden was, en werd er resoluut de multimediale weg ingeslagen. (Hoe multimediaal wel zal onmiddellijk blijken wanneer een ty-

pisch 'teaching package' zal beschreven worden waarin niet minder dan 14 componenten voorkomen waarvan alle O.U.-cursussen geregeld gebruik maken!). 'The Air' (radio en TV) blijkt uiteindelijk niet een zo grote — maar voor velen toch een essentiële rol — te spelen.

De eerste cursussen gingen in januari 1971 van start met ongeveer 24.000 studenten. Dit aantal is ondertussen opgelopen tot ongeveer 48.000. Er worden op dit ogenblik 90 cursussen aangeboden in wijsbegeerte en letteren, didactiek, wiskunde, wetenschappen, sociologie, en techniek. De graad die kan behaald worden is die van 'Bachelor of Arts'. De studenten komen uit alle geledingen van de maatschappij (leraars, arbeiders, secretaresses, huisvrouwen...). Dit jaar hebben er zich ongeveer 56.000 aangeboden voor 20.000 plaatsen.

Enkele sprekende statistieken: 40% zijn vrouwen, slechts 20% geven het op, en 12% hebben geen kwalificaties. Het inschrijvingsgeld is £10. Al bij al is de O.U. Engelslands grootste universiteit.

Hoewel de O.U. veel kritiek krijgt, zijn de directie en ook de stafleden ervan overtuigd dat ze een succes is, misschien nog niet eens omdat ze zoveel mensen die anders het studeren zeker zouden hebben opgegeven toch weer aan de studie heeft gekregen, maar omdat hier een volkomen nieuwe onderwijsstechnologie wordt uitgedacht die, naar ze beweren, die van de toekomst zal zijn. Een van de belangrijkste punten bij deze overweging is dat hier een 'leersysteem' werd gecreëerd waarin de motivatie een conditio sine qua non-rol speelt.

Hoe ziet nu de typische TEACHING PACKAGE er uit?

Alle O.U.-cursussen maken geregeld gebruik van de volgende 'media', zoals ze door de O.U. zelf worden genoemd:

1. Gedrukte teksten die de studenten via de post krijgen (in totaal voor O.U. 20 ton/week). Hierin staat de leerstof grondig beschreven.
2. Televisieprogramma's over BBC 2. (later meer hierover).

3. Radio-programma's over BBC (VHF), radio 3 en 4.

4. Repetitoren die het werk van de studenten beoordelen en hun algemene leiding verschaffen.

5. Repetitoren die geregeld seminars organiseren op regionaal vlak.

6. Adviseurs: ieder student heeft een plaatselijke adviseur die hem bij zijn studie en administratieve problemen helpt.

7. Opdrachten die hem ongeveer om de maand gegeven worden en die moeten dienen als feedback voor de student zelf en als basis voor de permanente evaluatie.

8. Cassette- en platenopnamen (niet zo vaak).

9. Transparanten.

10. Laboratorium-kits voor experimentatie (7000 in omloop).

11. Rekencentrum: in de 240 centra, over het gehele land verspreid, kunnen de studenten gebruik maken van terminals die op de centrale computer zijn aangesloten.

12. Summer schools: voor elke cursus moet iedere student ten minste 1 week zo een 'zomerklas' (het gedeelte van de O.U. dat het dichtst bij het conventionele onderwijs komt) bijwonen; deze vinden plaats in de gebouwen van de gevestigde universiteiten.

13. Lectuur: boeken te kiezen uit een lijst die voor ieder vak wordt vastgelegd.

14. Een 'Reader': tijdschriftartikels, ongepubliceerd materiaal... dat speciaal voor een bepaald vak wordt uitgekozen.

Hoeveel tijd besteedt een student aan zijn studie?

Een typisch voorbeeld (nochtans, de tijd kan variëren): de Science Foundation Course (S100) vergt ongeveer 400 uren werk van de cursist, de tijd die hij besteedt aan zijn bezoeken aan de adviseur niet meegerekend.

Duidelijk onmogelijk zou het zijn de ganse cursus via 'the air' te laten verlopen (bovendien zijn de studenten niet vrij om de uitzendingen te volgen). Gegevens over de kosten zijn te vinden in het fact sheet. Nochtans werd beslist dat een gedeelte van het programma via radio en TV zou worden aangebracht. Daarom even een toelichting omtrent de O.U.-filosofie die erachter steekt.

3. De omroep in de O.U.

Volgens de onderwijsspecialisten van de O.U. — die het probleem degelijk, zij het met beperkte mankracht, hebben bestudeerd — zijn er twee fundamentele vragen :

1. Heeft de O.U. de omroep nodig ?
2. Zo ja, wordt die omroep efficiënt gebruikt ?

Op de eerste vraag is hun antwoord positief : zij voeren daarvoor economische, maar vooral educatieve argumenten aan.

Hoe verbazingwekkend ook, de omroep is nog steeds de goedkoopste manier om audio-visueel materiaal aan te brengen. De produktiekosten van andere dragers (filmlussen, cassetten, video, platen...) zouden competitief met de omroep zijn, maar de distributiekosten zijn prohibitief. Bovendien is er nog het probleem van de playback-apparatuur.

Vanuit een educatief standpunt gezien, zijn er een aantal argumenten die sterk voor het gebruik van de omroep pleiten.

Veruit het sterkste argument is dat de omroep (en vooral dus de TV) ervaringen verschaft voor de cursist waartoe hij anders geen toegang zou hebben. Hoewel dit argument het sterkst schijnt te pleiten voor de wetenschappen : zo is bv. gebleken dat vooral 'stereotiepe volwassen houdingen', zoals politieke, kritischer gaan bekeken worden vooral door contacten met de wereld die anders niet ervaren werd. Een tweede argument is dat de omroep bronnenmateriaal aanbrengt dat anders voor de student ontoegankelijk zou zijn : documenten, experimenten...

Ten derde verbreekt de omroep de isolatie van de individuele student : iedereen is het erover eens dat de 'drop-out rate' veel hoger zou liggen indien er de omroep niet was.

Een vierde en laatste belangrijk argument is dat dit systeem, dat zoveel mensen en zoveel verschillende behoeften moet bevredigen, en dat bovendien gegrond is op het principe van permanente evaluatie en dus snelle feedback nodig heeft, zeer sterk gecentraliseerd moet zijn : de omroep is de enige organisatie die lange-ter-

mijn planning, snelle communicatie en feedback mogelijk maakt.

De tijd die de O.U. nu ter beschikking heeft, nl. 30 uren per week, wat meer is dan alle andere educatieve uitzendingen samen, is veel te weinig t.a.v. wat de O.U. werkelijk zou nodig hebben. Men voorziet dat de O.U. nog 10 jaar met zendtijdmoelijkheden zal te kampen hebben : twee ontwikkelingen die hierin een verandering zouden kunnen brengen zijn de kabel-TV en de video-cassette.

Op de tweede vraag — of de omroep efficiënt wordt gebruikt — is het antwoord neen.

De redenen zijn volgens de O.U.-onderzoekers van verschillende aard : — men heeft nog onvoldoende ervaring in het ontwerpen van multimediale cursussen ;

— men kent de psychologie van de volwassen, geïsoleerde student nog te weinig ;

— bovendien zijn er een aantal operationele constraints, zoals het feit dat een groot aantal studenten geen toegang hadden noch tot de TV noch tot de radio : vandaar dat het zwaartepunt van iedere cursus op de gedrukte tekst lag (wat natuurlijk indruist tegen het principe dat de omroep een volwaardige component is).

Sedert het begin van het programma is er echter een geleidelijke verschuiving in de filosofie van het gebruik van de omroep gekomen : nl. in plaats van de omroep te beschouwen als een soort support voor alle programma's, ging men hem geleidelijk beschouwen als een functie op zichzelf die een eigen taak heeft, en waarmee bij de keuze van de objectieven van een cursus terdege rekening diende te worden gehouden. Een van de grote redenen waarom de omroep niet het grote succes is geworden dat ervan verwacht werd, is dat men de ervaring van de doorsnee-student niet bij de planning heeft betrokken : de student heeft weinig tijd (het eerste waarop hij gaat sparen zijn de uitzendingen), de doorsnee student heeft ook weinig ervaring in hoe je met een TV-programma nu eigenlijk omspringt. Dit moet in de toekomst zeker uitgedokterd worden.

Tot slot volgen nu een aantal OBJECTIEVEN die ofwel alleen door de

TV of economischer kunnen worden gehaald (er weze wel op gedrukt dat dit opvattingen zijn die door O.U. worden aangehangen, maar daarom niet door iedereen aanvaard) :

1. De isolatie van de student doorbreken.
2. Zijn studietijd verkorten : assimilatie gaat vlugger.
3. De student tot regelmatig studeren aanzetten.
4. Nieuwe studenten aantrekken : intellectuele nieuwsgierigheid prikkelen.
5. De academische geloofwaardigheid van de O.U. t.a.v. de buitenwereld tonen.

Meer specifieke doelstellingen zijn de volgende :

6. Experimenten tonen die anders niet mogelijk zouden zijn : omwille van apparatuur, de complexiteit...
7. Bronnenmateriaal aanbrengen dat de student anders niet zou kunnen bereiken (films over gedrag van geesteszieken bv.). Feiten, gebeurtenissen, voorwerpen, kunstwerken die ofwel niet te bereiken zijn voor de student, of die financiële eisen zouden stellen die prohibitief zouden zijn.
8. Experts aantrekken die anders geen tijd zouden hebben om een cursus te doceren.
9. Bepaalde ingewortelde attitudes van de student met de wereld confronteren, en eventueel kritischer leren bekijken.
10. Demonstraties geven voor eigen experimenten.
11. Feedback aan de cursisten verschaffen.
12. Bepaalde principes tonen die buiten het visuele om niet mogelijk zouden zijn : beweging, n-dimensionele ruimte, vertraagde of versnelde film, computertekeningen, enz.

REFERENTIES

1. Omroep en Open Universiteit, B. Goethals en K. Van Goethem. Min. Nederlandse Cultuur, 1973.
2. De Open Universiteit, H. De Saedeleer. Centrum vr. de Vergelijkende Studie van het Hoger Onderwijs, Gent 1973.
3. An Evaluation of the Effect of Basing an Assignment on Broadcast Material in a Multi-Media Course, A.W. Bates. O.U., 1973.
4. Multi-Media Methods at the Open University, A.W. Bates, O.U., 1973.
5. Broadcasting and Multi-Media Teaching, A.W. Bates. O.U., 1973.